

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Браславська О.В., завідувач
кафедри географії та методики її навчання
Гончаров Р. І., магістрант I курсу

Сільське господарство є одним із найважливіших структурних підрозділів національної економіки України, що формує її реальний сектор. У класичному трактуванні сільське господарство – це галузь економіки країни, яка виробляє сільськогосподарську продукцію, включає рослинництво і тваринництво та первинну переробку продукції. Ця галузь забезпечує потреби населення в продуктах харчування і сировині для текстильної, взуттєвої, парфумерної і харчової промисловості [4].

Сільське господарство України розвивається на основі економічних і суспільно-географічних законів, що визначають розвиток і розміщення всього господарського комплексу. Разом з тим воно має певну специфіку, зумовлену як соціальними, так і природними особливостями, технологією виробництва і організацією праці, продукцією, яку виробляє, умовами і засобами виробництва.

Найбільш яскраво вираженими особливостями сільськогосподарського виробництва є такі:

- Земля є основним засобом виробництва і не може бути замінена. Якість землі визначається її природною й економічною родючістю. Характер використання землі тісно пов'язаний з урахуванням особливостей клімату, рельєфу та інших компонентів ландшафтів.

- В умовах сільськогосподарського виробництва об'єктами діяльності людини є рослинні і тваринні організми, вирощування і розміщення яких потребують врахування їх біологічних циклів розвитку.

- Процес сільськогосподарського виробництва найтісніше пов'язаний з територіальними поєднаннями природних умов і ресурсів, хоча основними факторами його розвитку і територіальної організації є соціально-економічні особливості.

- Найхарактернішою економіко-географічною особливістю сільського господарства є його територіальність і комплексність [1; 4].

Сільське господарство як галузь економіки має системну природу. З одного боку, воно є підсистемою більш високого порядку, зокрема складовою частиною національної економіки країни, з іншого, воно, у свою чергу, поділяється на підсистеми більш низького порядку (рослинництво, тваринництво тощо). Системна природа сільського господарства передбачає його поділ на окремі структури. Традиційно у сільському господарстві виділяють галузеву, територіальну, управлінську та інституційну структури [5, с. 27], кожна з яких характеризується певними особливостями та елементами.

Галузева структура – це склад і співвідношення галузей за їх функціональним призначенням. Структура сільського господарства України представлена двома головними галузями – рослинництвом та тваринництвом. У

свою чергу вони поділяються на низку інших галузей чи підгалузей. Виробничо-галузева структура формується цілеспрямовано для забезпечення потреб держави у сільськогосподарських продуктах на основі доцільного використання природних і економічних умов. Таким чином виділяють головні, додаткові та спеціалізовані галузі.

Головні (спеціалізовані) галузі визначають виробничо-територіальний тип сільськогосподарських підприємств. Вони зумовлюють весь організаційний лад сільського господарства: структуру посівів, засобів виробництва, розподіл та основну кваліфікацію кадрів. До них належать зернове господарство, виробництво технічних культур у рослинництві та скотарство, свинарство і птахівництво у тваринництві [6]. Додаткові галузі теж дають товарну продукцію і раціонально доповнюють спеціалізовані, сприяючи підвищенню ефективності використання земельних і трудових ресурсів. Багато з таких галузей в окремих районах є головними, але на значних територіях вони додаткові. Наприклад, овочівництво, баштанництво, вівчарство. Підсобні галузі, як правило, обслуговують місцеві потреби і не дають товарної продукції. Наприклад, кормовиробництво, робоче конярство.

Під територіальною структурою сільського господарства, розуміють, з одного боку, об'єктивно існуючі форми територіального зосередження його виробничо-територіальних типів і галузей, а з другого – систему економічних, технологічних і організаційних заходів, що сприяють більш раціональному розміщенню, спеціалізації і комплексності сільського господарства відповідної території.

Поділ територіальної структури сільського господарства на окремі елементи досить добре представлений у науковій літературі. Так, М. Пістун [5] у складі сільського господарства виділяє прості та складні елементи територіальної структури. До перших він відносить виробниче відділення та окреме сільськогосподарське підприємство. У сучасному трактуванні це можуть бути фермерські господарства, агрофірми, сільськогосподарські товариства тощо. До складних елементів територіальної структури сільського господарства належать ареал сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарський підрайон і сільськогосподарський район [3]. Принципова відмінність між ними полягає у поєднанні на певній території сільськогосподарських підприємств різної спеціалізації. Якщо мова йде про ареал, то це поєднання сільськогосподарських підприємств, які мають відмінну від навколишнього оточення спеціалізацію аграрної сфери.

Управлінська структура презентує певні зв'язки та органи управління сільськогосподарським виробництвом. Ці зв'язки можуть бути як вертикальними, так і горизонтальними. Найбільш вивченими є вертикальні зв'язки, які характеризуються відповідною ієрархією – від Міністерства АПК до районного управління сільського господарства. Горизонтальні зв'язки формуються у рамках складних агроформувань, наприклад агрохолдингів, із відповідною кількістю відокремлених структурних підрозділів.

Як уже зазначалося, сільське господарство вже багато років є традиційним об'єктом вивчення суспільної географії. Це зумовлено тим, що динаміка,

структура, спеціалізація сільського господарства окремих територій значною мірою детермінуються географічними чинниками – якістю земельних ресурсів, особливостями агрокліматичних умов, рельєфу, заселеності території, якісними характеристиками трудових ресурсів, специфікою споживчого попиту населення тощо.

Отже, сільське господарство України ведеться на великій території, яка включає у собі різноманітні природні, економічні, соціальні, національні та інші структури. Упродовж пострадянського існування України як самостійної держави простежуються зміни як у розвитку вищезазначених чинників, що впливають на розвиток аграрної сфери, так і в розвитку самого сільського господарства. Їх дослідження і є головним завданням даної наукової роботи.

Список використаних джерел

1. Аграрна реформа в Україні: монографія / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук та ін. – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2005. – 424 с.
2. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: монографія. – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2005. – 292 с.
3. Барановський М.О. Просторові аспекти трансформації сільських територій України / М.О. Барановський // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Сучасні проблеми розвитку сільських територій: зб. наук. праць / В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів : ІРД, 2011. – Вип. 6 (92). – С. 17-25.
4. Збарський В. К. Економіка сільського господарства: навчальний посібник / В. К. Збарський, М. Р. Бабієнко, М. М. Кулоєць – Київ : Агроосвіта, 2013. – 352 с.
5. Пістун М. Д. Географія сільського господарства СРСР: навчальний посібник / М. Д. Пістун, Г. О. Колесник – Київ : Вища школа, 1983. – 302 с.
6. Саблук П. Аграрна політика і трансформаційні зміни у сільському господарстві України періоду становлення ринку / П. Саблук // Трансформація сільського господарства та села: ювілейний збірник наукових статей. – Львів : ЛНАУ, 2010. – С. 41-47.